CVITO FISKOVIĆ

ŽRTVENIK PETRA COSTE U SITNOM SRED POLJICA

U krševitu predjelu podno sela Sitnog Gornjeg u Poljicima sagrađena je vjerojatno u 18. stoljeću crkva sv. Luke. Nalazi se na rubu brijega, uz okuku vijugave i strme ceste, na kojoj se putnik sreta s vjetrovima što ih mosorska brda zimi zaoštre u tom stočarskom kraju, pa je stoga posvećena evanđelisti Luki, za koga se vjerovalo da štiti stočarstvo i ratarstvo i od pogubnih vjetrova. Prvotno je bila posvećena Svim Svecima, i to se njezino ime sreta u opisima pohoda splitskih nadbiskupa u 18. stoljeću,[1] ali su Poljičani tražili određenijeg zaštitnika svog zanimanja i imovine, pa je stoga nazvaše imenom sv. Luke, a na žrtveniku staru sliku zamijeniše novom, s njegovim likom u sredini.

O crkvi je već pisano i primijećena je[2] sličnost njezina osmerostranog istočnog dijela, odnosno svetišta s Dioklecijanovim mauzolejom, pa se smatra da je ono sagrađeno izravno pod utjecajem toga

[1] Iz spisa pohoda nadbiskupa A. Kadčića: 1745. Sitno... Ritornò poi subito alla chiesa di Tutti Santi... 1. Che sia fatta una piciola pisside per l'infermi.

2. Che si proveda un aspersorio con sichiello.

1. Ordinò che tutte le pianete, che non hanno stola siano proviste.

2. Che si proveda al paroco una stola di due facie, paonazza e bianca...

Iz tih se odredbi nadbiskupa Kadčića vidi da se ne radi o manjoj crkvi. Inače se crkva pod imenom sv. Luke u Sitnom ne spominje u spisu njegova pohoda kao ni u onom nadbiskupa P. Bizza. I taj splitski nadbiskup spominje uz župnu crkvu sv. Klementa u Sitnom i crkvu Svih Svetih 1754. godine, navodeći im zajedničke nadstojnike:

Sitno... 16 maggio 1754.

Procuratori della chiesa di San Clemente sono Giovanni Mattievich e Pietro Mianovich e questi stessi ono anco procuratori della chiesa di tutti santi.

istaknutog antičkog spomenika. O crkvi sam već iznio nekoliko bilješki, koje ovdje popunjavam. Činim to da upozorim na neke opće stavke po kojima se ova crkva uključuje u pitanje sloga i vremenskog redoslijeda naše još uvijek nedovoljno sustavno izučavane novovjeke likovne umjetnosti, te da potcrtam neke pojedinosti važne za potanje shvaćanje takva rustičnog spomenika.

Pored izvjesnih preuzimanja oblika iz domaćeg antičkog graditeljstva, osnovno je da ova crkva pripada opće usvojenom i važnom tipu evropskih renesansnih građevina. Radi se o čistom povezivanju ili spajanju dvaju osnovnih građevinskih uzoraka: tijela dugoljastog i tijela centralnog plana. U izravnoj vezi, dakle, i u prostornoj cjelini prednja lađa pravokutna tlocrta, a nasvođena bačvastim svodom, nadostavlja se u nešto šire osmerostrano svetište natkriveno kupolom. Na takvoj povezanosti, zapravo, počiva velik dio evropskog graditeljstva od XV. stoljeća nadalje, a poljička crkva sv. Luke vrlo je kasna inačica toga načelnog rješenja. Pokazuje, dakle, izrazita zakašnjenja svojstvena umjetnosti naših krajeva, a pripada mnogim srodnim zdanjima na dalmatinskoj obali. Neke od tih građevina, međutim, kao zadarska Gospa od Kaštela,[3] korčulanski Sv. Mihovil[4] i stara župska crkva u Prčanju[5] nastale su dvostepeno i to nadodavanjem centralnog svetišta s kupolom postojećoj lađi ili nadodatkom lađe.

Ovdje u Poljicima po svemu sudeći stojimo pred jedinstvenim građevinskim zahvatom u kojemu su lađa i svetište skupa građeni, pa je to izravni prijenos znatne ma koliko ranije obrazovane i rasprostrajene zamisli u seosku, zabitnu sredinu hrvatskog primorja.

Rustičnost Lukine crkve ne dopušta nam još da odredimo doba njezine gradnje, ali godina 1713. uklesana bosančicom[6] u reljefnom okruglom medaljonu na nadvratniku njezinih pobočnih vrata, koja se nalaze na južnoj strani svetišta, ne kosi se sa slogom vremena njezine izgradnje. Doduše ta vrata imaju još zakašnjeli gotičkorenesansni profil. Gotički je i okrugli ponešto nepravilni štap koji im omeđuje otvor kao na bezbrojnim kasnogotičkim vratima dalmatinskih zgrada, po čemu se takva vrata u dubrovačkim građevnim ugovorima 15. i 16. stoljeća nazivlju »porta bastonata«.[7] Renesansan je

Oba spisa u Nadbiskupskom arhivu u Splitu upućuju, dakle, da je crkva Svih Svetih promijenila svoje ime, jer bi bilo nemoguće da je onako relativno veliku u nadbiskupskim pohodima mimoiđu.

[2] C. Fisković, Utjecaj Dioklecijanova mauzoleja na kasnije graditeljstvo. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LIII (1950—1951), Split 1952, str. 183.

[3] C. Cecchelli, Zara, catalogo delle cose d'arte... Rim 1932, str. 157; I. Petricioli, Povijesni i umjetnički spomenici u Zadru, Zadar 1973, str. 39.

[4] I. Fisković, Kulturno umjetnička prošlost Pelješkog kanala, Split 1972, str. 96.

[5] N. Luković, Prčanj, Kotor 1937, str. 322.

[6] C. Fisković, o. c. (2), Slagar je, ne znajući bosančicu, izvrnuo klišej s brojevima godine!

[7] Die VIIII novembris 1451

pak ostali vanjski dio profila koji se savija vodoravno pri dnu dovratnika prema otvoru, kao što se to običavalo u 16. — renesansnom — stoljeću u Dalmaciji. Ipak je zakašnjenje tih motiva moguće i na početku 18. stoljeća, kada su vrata datirana. I donekle gotičko izduženje kupole s plosnatim rebrima nad osmerostranim svetištem i okrugli prozor sred pročelja s gotičkim šiljastim »nosevima« u svom četverolisnom otvoru koji oblikuje križ mogu biti, osobito u ovim zabitnim krajevima, zakašnjeli motivi, ponovljeni početkom 18. stoljeća.[8] Barok se tek očituje u krupnoj profilaciji niskog vijenca koji paše svetište, a još jače u zvoniku na preslicu, nagrđenim u novije vrijeme četvrtim betonskim otvorom. Izvorni trodjelni oblik preslice izrađen je po srednjovjekovnom romaničko-gotičkom uzoru, ali su njegovi profili, reljefno cvijeće, volutice i brkata čovječja glava na vrhu, ipak oblikovani barokno. Taj zvonik na preslicu obilno je iskićen dok su glavna vrata i prozori bez ikakva ukrasa. Pročeljna vrata su pače sastavljena i izrađena rustično; imaju nepravilan i neprofiliran nadvratnik i sastavljene dovratnike koji umetanjem vodoravnih nepravilnih kamenova, radi jačeg otpora, podsjećaju također na konstruktivnost gotičkog sloga, ali se ta pojava javlja i u seoskom graditeljstvu sve do kraja prošlog stoljeća.

Kupola je pokrivena nepravilnim i malim kamenim pločama, po srednjovjekovnom običaju, koji se proteže od predromaničkih hrvatskih crkava preko stambenog seoskog graditeljstva sve do 19. stoljeća. Očito je takvo pokrivanje bilo vršeno zbog dva razloga. Ploče su pred zamasima visinskih vjetrova bile otpornije od kupa. Nabavka kupa, dovezenih ponajviše iz Mletaka, bila je skuplja, a ploče su se brale u svim dalmatinskim krševitim krajevima. O tome jasno govori arhivski podatak iz kojeg se vidi da su i u 15. stoljeću i u okolici Zadra, gdje su se inače pekle opeke, kupe bile skuplje od ploča: »maior expensa est coperire cuppis quam plancis«.[9]

Io marino de bene de Gondola fazo..... accordio cum toncho Vlatchovich petraro el qual mi debia far porte 2 de magazeni..... le qual debiano esser ben lavorade cum bastoni..

Diversa Cancellariae 63. str. 46.

Historijski arhiv u Dubrovniku.

8. VI 1505.

Vlahuša Cvjetković radi za Scipiona L. Bunića.....

... 1 portam bastonatam pro subterraneo seu viniza...

Diversa notariae 84, str. 125.

Historijski arhiv u Dubrovniku.

Zanimljivo je da se tu konoba, u dubrovačkom kraju zvana stranj (subterraneum) zove vinica.

[8] Kameni križ raširenih trokutnih krakova s polukuglicom, koji ovdje objavljujem, donekle podsjeća na gotiku, ali ima godinu 1742. Broj godine ispisan bosančicom lagar je i ovdje izvrnuo! Nije pravilno ispisan ni natpis bosančicom na ogradi svetišta. C. Fisković, o. c. (2), str. 184.

[9] C. Fisković, Zadarski srednjovjekovni majstori, Split 1959, str. 73.

Šteta je, dakle, da je i krov lađe Sv. Luke, nekoć pokriven pločama, koje su crkvi davale cjelovit gromadni izgled, obložen neukusnim betonom.

Na kasnije datiranje crkve sv. Luke upućuje i nedostatak groblja uz nju i u njezinu dvorištu. Stanovnici Sitnog Gornjeg i danas se pokapaju uz crkvu sv. Klementa, slikovitu matičnu crkvu koja je imala posebno značenje pa su se u njoj vršili i prijepisi Poljičkog zakonika. Da ipak zadrže poštovanje prema toj staroj crkvi, o kojoj sam također prije iznio nekoliko bilježaka,[10] stanovnici Sitnog Gornjeg su se poveli za njezinim oblikom, u kojemu se također ističe osmerostrano svetište, a na oltarnoj slici, koja nema umjetničke vrijednosti, dadoše uz središnji lik sv. Luke naslikati sv. Klementa, zaštitnika spomenute matične crkve, ali i neizbježnog sv. Jurja, pokrovitelja svojih Poljica. Ipak, i zbog boljeg privrednog stanja početkom 18. stoljeća, kada se oslobodiše turskog harača, i zbog baroknog shvaćanja, koje nije moglo mimoići ni ponosne Poljičane, stanovnici Gornjeg Sitnog sagradiše crkvu Svih Svetih, poslije prozvanu Sv. Luka, veću od one matične Klementove, i postaviše je na istaknutije mjesto, koje gospodari nad prostranim vidicima, u čemu bi se moglo vidjeti također barokni osjećaj prostora. Ali barokni slog se najviše očitovao u raskošnom i velikom žrtveniku ove crkve, jednome od najvećih u Poljicima. Zamišljen kao veliki i raskošni okvir slike u svojem središnjem dijelu, ovaj je žrtvenik učinjen u dosta jakoj gradnji okomitih i vodoravnih crta. Za razliku od čvrstog stepenastog rasta pokret se ostvaruje pomacima pojedinosti prema dubini u složenoj izmjeni stavaka. Svakako u skladu s prvotnom zamisli kao okvira svetačke slike, žrtvenik je izveden široko. Tu širinu određuje raspon bočnih parova vitkih stupova na još čvršćim podancima četvrtasta presjeka. Podanci i stupovi su složeni tako da srednji tj. unutarnji par strši, a krajnji se povlači prema plohi pozadine.

Između njih u donjem dijelu uklještena je skladna trpeza izrazito baroknog nacrta i raščlambe. Na njoj je svetohranište također sitno ukrasne obrade, koja se svojom slikovitošću gubi u omjerima cjeline. Taj dojam srednje udubine, pojačan doduše slabom slikom unutar žrtvenika, zapravo uvjetuje plasticitet gornjih dijelova. Osim što je gredjak nad stupovima prejak u profilaciji da bude izlomljen, kako mu određuje postava stupova koji strše i uvučenost stražnje plohe, nad njim se diže razvedena atika. Omeđuju je po dvije plastične

Da su se u Dalmaciji nabavljale opeke iz Mletaka i u 18. stoljeću, pokazuje i pismo upućeno splitskom nadbiskupu Ivanu Luki Garanjinu, od kojega donosim ulomak:

.... Dalla stimatissima sua segnata 11 Febraio prossimo passato relevai nella medesima del numero mattoni quali con paron Izeppo Boliello li spedisco sioe intieri N°600 et triangollo sioe mezi n° 68.....

Francesco Derossi. — Historijski arhiv Zagreb. Spisi Garanjin-Fanfogna. Kutija 75.

[10] O. c. (2).

i jake volute postavljene pod pravim kutom, jedna pročelno nad srednjim stupovima, a druga u profilu. S njih teče nespretno svinuti obris da bi se na čitavoj površini upisao križ s dva kruga,[11] a okomica pojačala slabašnom školjkom. Ta atika, iako je povučena u drugi dubinski plan, remeti čvrstoću cjeline, jer je preteška i široka u odnosu na donji dio žrtvenika.

Polihromija pojačava taj dojam. Žrtvenik je naime sačinjen iz crvenog bjelasastim mrljama išaranog talijanskog mramora i iz kamena. Njegova četiri vitka stupa i plošni dijelovi trpeze, postolja i zabata su mramorni, a kompozicijske glavice stupova, završni profilirani vijenci oltarne trpeze, zabata i rubova postolja kao i okviri reljefnih ukrasa rezani su u kamenu. To izmjenjivanje crvenog išaranog mramora i bijelog kamena skladno je provedeno i daje ravnovjesje cijeloj kompoziciji. Završni dio sa školjkom, medaljonom razdijeljenim na križ i pobočnim svinutim konzolama slabije je rezan i komponiran od pristupačnije trpeze, koja ima uobičajeni barokni svinuti oblik sarkofaga. Na trpezi vješto uklopljenoj u cjelinu žrtvenika, u reljefnom rokoko-okviru smješten je kalež, znamenje euharistije, a uz njezinu je ploču uzdignuto svetohranište, također izmjenično sastavljeno od kamena i crvenog bjelkasto išaranog mramora. Kao i na žrtveniku, na predeli i okviru slike i na svetohraništu umetnuti su manji medaljoni i umeci zelenkasto-modrog mramora. Svetohranište sa četiri stupića (od kojih su dva porušena) i kupolicom u obliku lukovice ima izrazit oblik 17—18. stoljeća, koji se sreće vrlo često u bogatijim i većim, ali i manjim i jednostavnijim inačicama u dalmatinskim crkvama.

Uzdignut na tri stepenice, žrtvenik u osmerostranom prostoru djeluje veličanstvenije nego u drugim poljičkim crkvama.

Iz jednog pisma, sačuvanog u arhivu trogirske plemićke obitelji Garanjin-Fanfogna, doznajem za graditelja i za vrijeme postanka toga žrtvenika.[12] Pismo je iz Makarske uputio protomajstor oltarist Petar

[11] Uporedi sličan motiv na glavnom žrtveniku u stolnoj crkvi u Hvaru. C. Fisković, Hvarska katedrala, Split 1976, sl. 35.

[12] Illustrissimo e Reverendissimo Signor
Signor Paron Collendissimo

A seconda delli sapientissimi di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima mi portai dal Conte grande di Poiza, quale spedì due mandati alle mie instanze, alli Capi della villa Sitno, manco questi risposero ne abbadarono alli detti, trovandomi allora per appunto della villa, manco mi diedero udienza e mi tocò partir via senza alcuna cosa. Ora con questo mio umilissimo foglio ricorro a V. S. Illustrissima e Reverendissima di socorermi colla valevol sua protezione sul proposito e far scriver due righe al curato di detta villa, acciò suppliscano lui medessimo unitamente alli capi stessi le mie mercedi delle fatiche prestate col lavoro dell'altare, e tabernacolo di detta chiesa. Li detti curato, con li capi sono stati capaci negare, e mentir in presenza mia l'accordo della scrittura fatta da mano del Reverendo D. Michiel Boxich, Maestro nel Seminario d'Almissa, quale fù pregato stipulare detta scrittura, a nome di tutto il popolo. Scuserà V. S. Revendissima del disturbo, che le recco, mentre per non esser neccessità di riccorer alla suprema carica, nas-

Costa 17. kolovoza 1771. godine splitskom nadbiskupu Ivanu Luki Garanjinu. U pismu mu piše da je po njegovoj uputi otišao k velikom knezu Poljica, koji je na protomajstorovu molbu uputio dva naloga seoskim glavarima Sitnog, vjerojatno da se sporazume s Costom. Ali ovi ne uvažiše te naloge, a ne htjedoše ga ni primiti, te je iz sela morao otići neobavljena posla. Obratio se stoga ovim pismom nadbiskupu da mu pomogne i piše župniku Sitnog da mu on i glavari isplate žrtvenik i svetohranište koje je učinio za njihovu crkvu, tim više što su se oni osmjelili zanijekati pismeni ugovor o tome koji je sastavio svećenik Mihovil Božić, poznati i ugledni učitelj u omiškom glagoljaškom sjemeništu, zamoljen da ga sklopi u ime cijelog naroda. Stoga je Costa zamolio nadbiskupa da u tome nesporazumu posreduje. Svoje je pismo potpisao kao protomajstor žrtvenika.

Zbog čega su poglavari Sitnog odbili kipara i kako je taj spor, inače neobičan, osobito u Poljicima, u kojima su se poštovali ugovori i obaveze, među njima završio, za sada se ne zna. Međutim se iz spomenutog pisma može jasno zaključiti da je Costa izradio žrtvenik sa svetohraništem. U pismu se doduše ne spominje da je to žrtvenik crkve sv. Luke, ali budući da u crkvi sv. Klementa ni u ostalim crkvama Sitnog[13] nema žrtvenika koji bi sličio Costinu radu, može se pretpostaviti da je opisani žrtvenik doista njegovo djelo, tim više što znamo da je on nedaleko od Poljica radio žrtvenike.

U travnju 1740. godine je, naime, sklopio ugovor s hvarskim biskupom Cesarom Bonaiutijem za gradnju žrtvenika Gospe od sedam

cendo altrimenti, che per la sua assistenza sull' affare, e carità, che mi farà, aura merito appò la Divina Maestà, e non mancherò porger le fervide, benche deboli mie preci, per la lunga conservazione di V. S. Reverendissima a cui prostrato con maggior umiltà cado al baccio del Sacro lembo delle sue vesti e m'offro.

D. V. Illustrissima, e Reverendissima
Umillissimo, Devotissimo, Ossequiattissimo et
obligatissimo servitore. Protto Pietro Costa Altarista. Macarsca li 17 Agosto 1771. — Historijski arhiv u Zagrebu. Zbirka arhivaliia Garanjin-Fanfogna. Kutija 72.

[13] U Sitnom Donjem je crkva sv. Ivana spominjana u prvoj polovici 18. stoljeća (Spisi pohoda nadbiskupa Kadčića. Nadbiskupski arhiv u Splitu. U njezinim temeljima vide se ostaci starijeg zida. Prag južnih, pobočnih vrata je ulomak rimskog nadgrobnog spomenika, koji je oštećen i ukopan u zemlju. Na njemu se može čitati uobičajena oznaka mjere groba:

INAGPXX ... (In agro pedes XX...)

Iznad Sitna Gornjeg postoji i ruševina Crkvice sv. Kuzme i Damjana. Sa nje je prenesen mali drveni žrtvenik rezan u manirističkom slogu, koji ovdje objelodanjujem, u crkvu sv. Luke. Njihovo štovanje nadoknadilo se inače novijom gradnjom crkvice sv. Roka u selu. Crkvice sv. Kuzme i Damjana i Roka spominju se u opisu pohoda nadbiskupa P. Bizza: 16 maggio 1754 chiesola de SS Cosma e Damian situata all acima del Monte... S. Rocco in luogo detto Sitno... Nadbiskupski arhiv u Splitu. V. sliku u Poljica, list Poljičkog dekanata II, br. 1 (2). Gata 1977, str. 87.

žalosti u stolnoj crkvi grada Hvara.[14] Taj je Costin rad u cjelini sačuvan. Po svojoj kompoziciji i po građi sliči ovome u Sitnom, a ukoliko i postoje među njima razlike, treba napomenuti da je majstor u Hvaru bio skučen narudžbom u kojoj je izričito traženo da žrtvenik bude jednak onome sv. Josipa u istoj crkvi. Hvarani su, naime, nastojali da u njoj podignu, radi jedinstvenijeg izgleda unutrašnjosti, slične žrtvenike, čim su zašli u jednoličnost.

Costa je, dakle, u Poljicima bio slobodniji u zamisli, ukoliko ga i ovdje nije sprečavao neki ugovor, koji dosad nije nađen, a nametao mu se kakav predložak.

Žrtvenik sv. Luke je drugo dosad poznato Costino djelo. Zna se naime iz jednog dokumenta, koji sam prije objavio,[15] da je on još i 1787. godine boravio u Makarskoj, odakle je, kako vidjesmo, pred sedamnaest godina nadbiskupu Garanjinu pisao spomenuto pismo. Te je godine sklopio ugovor s Matijom Vojkovićem zvanim Carević, nadstojnikom bratovštine Blažene djevice Marije iz Sućurja na Hvaru, da će izraditi za nju veći dio žrtvenika u crvenom »francuskom« mramoru s umecima genovskog zelenog, možda onakvog kakav vidimo i na njegovu žrtveniku u Sitnome. Iz toga se ugovora doznaje da je sin Bernardov i da je Mlečić, a iz Mletaka nam upravo u to doba i stizahu kipari mramornih žrtvenika koji se odatle i nabavljahu s mramornim kipovima. Costa se u tom ugovoru nazivlje »protomajstor altarista« kao i u pismu splitskom nadbiskupu. Zna se da je učinio nacrt i za jedan neostvareni žrtvenik u Splitu,[16] pa je vjerojatno radio i za makarske crkve, koje se tada snabdijevaju mramornim žrtvenicima. Bijaše se, dakle, nastanio u Dalmaciji, navjerojatnije u Makarskoj, a boravio je i u Omišu, gdje je sklopio ugovor za žrtvenik u Sitnom, pa se, vjerojatno, kao i još neki mletački i talijanski majstori, ponašio i razgranao svoju djelatnost. Stoga se može očekivati da ćemo prepoznati još koje njegovo djelo, najvjerojatnije žrtvenike, s kojima su upravo u njegovo vrijeme dalmatinske crkve zamjenjivale svoje starije i čednije žrtvenike. Očito je da će među Costinim biti i razlike u motivima i u izradbi, kao što je ima između poljičkog i hvarskog žrtvenika, budući da je među njima razmak veći od trideset godina, u koje se vrijeme Costa mogao usavršiti u radu, koji mu je ova pokrajina, kao mnogim njegovim sunarodnjacima, omogućila svojim shvaćanjem umjetničkih djela.

Ipak se i pored njegovih nedostataka mora reći da je trpeza poljičkog žrtvenika sa svinutim profiliranim bokovima izrazitija od onih na inače raskošnijim žrtvenicima u Dalmaciji, koji imaju ponajviše

[14] D. Domančić, Barokni oltar Pietra Coste' u hvarskoj stolnici. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 20, Split 1975, str. 157.

[15] C. Fisković, Spomenici grada Makarske. Zbornik znanstvenog savjetovanja o Makarskoj i Makarskom primorju. Makarska 1970, str. 243.

[16] K. Cicareli — L. Katić. S. Traljić, Četiri barokna oltara u srednjoj Dalmaciji. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 13, Split 1961, str. 272.

jednostavnu trpezu nerazvijena pačetvorinasta oblika okomitih i ravnih bočnih strana, a ukrašenu, osobito na svom pročelju, geometrijskim kružnim, jajolikim i mnogokutnim oblicima izvedenim u reljefnim okvirima i ispunjenim raznobojnim mramorom. Te su se šarene trpeze žrtvenika često izrađivale u Mlecima u 17. i 18. stoljeću, pa se raširile i u njihovoj okolini te doprle i u Dalmaciju.[17] Ponavljaju se na mnogim baroknim žrtvenicima stolne crkve u Hvaru i Trogiru, trogirskih crkava sv. Petra i sv. Nikole benediktinki i sv. Dominika, u splitskim crkvama sv. Duje, sv. Filipa, sv. Križa u Velom Varošu, Gospe na Poišanu[18] i Dobriću, franjevačkih crkava na Poljudu,[19] na Obali i Dobrome, te u crkvi sv. Duha,[20] a zatim u crkvi Svih Svetih u Korčuli[21] i u drugim dalmatinskim crkvama.

Manji i rjeđi je broj baroknih žrtvenika kojima su trpeze u obliku sarkofaga svinutih ili zaobljenih oblika. U Splitu ih imaju raskošni glavni žrtvenici u crkvi sv. Klare i u crkvi sv. Franje na Obali, a i oni u župnoj crkvi Klisa[22] i u stolnoj u Korčuli.[23] U makarskim crkvama, stolnoj i onoj sv. Filipa, neki žrtvenici imaju trpeze ulegnutih bokova,[24] koje se vide na žrtveniku župne crkve u Omišu i u župnoj crkvi Katuna u nekadašnjoj župi Radobilja.[25] Neke trpeze, kao one na pobočnim žrtvenicima u stolnoj crkvi, u crkvi sv. Duha i na Poljudu u Splitu, ukrašene su i likovima anđela, a u crkvi Karmelske Gospe u Trogiru bočnim volutama. Spomenuo sam samo žrtvenike iz područja

[17] J. Braun S. J. Der Christliche Altar, München 1924, str. 348.

[18] V. sl. K. Cicarelli — L. Katić — S. Traljić, O. c. (16) sl. 50.

[19] U toj je crkvi, usprkos zabrane Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, 1977. godine uklonjen datirani mramorni žrtvenik iz 17. stoljeća sa svog izvornog mjesta i pri tome srušena oba ulaza u kor apside koja su činila logičnu i jedinstvenu cjelinu sa žrtvenikom, tako tipičnu za dalmatinske crkve. Takve kompozicije, koje se ponavljaju u inačicama, imaju prostornu vrijednost izrazitu za barokni slog. Ukidajući je, uprava franjevačkog samostana na Poljudu u Splitu, srušila je i drvena korna sjedala i lišila crkvu jednog izrazitog dalmatinskog motiva. O tom opširnije piše D. Domančić u splitskom časopisu »Kulturna baština« br. 7—8. Split 1978, str. 115—118. On ističe da nakon toga »moramo sa žaljenjem utvrditi da smo sada siromašniji za jednu vrijednost ne samo splitske umjetničke baštine nego i šire Dalmacije i Hrvatske«.

[20] V. sl. o. c. (16) sl. 48.

[21] V. sl. C. Fisković, Korčulanska katedrala. Zagreb 1939, tabla 18.

[22] V. sl. o. c. (16) sl. 53. L. Katić je objavio arhivske dokumente o majstoru žrtvenika župne crkve na Klisu braći Piju i Vicku Dall'Acqua (Ibid. str. 277), koje je našao u kliškom providurskom arhivu. Tome treba nadodati i bilješke iz knjige Bratovštine Presvetog Sakramenta u Klisu koja se čuva u Župnom uredu tog mjesta. Iz jedne od tih bilježaka se vidi da je Pio Dall' Acqua bio i u Sinju 1781. godine: Per spese nel mandar levar il Proto a Sign e per andar a Spalato col medessimo, in tutto L. 18—14. Trebalo bi, dakle, i tu ispitati njegov rad.

[23] V. sl. C. Fisković, o. c. (21), tabla 19. (žrtvenik sa slikama Ridolfija)

[24] V. sl. C. Fisković, o. c. (15), sl. na str. 235.

[25] V. sl. J. A. Soldo, Župa Radobilja. Omiš 1970, sl. na str. 7.

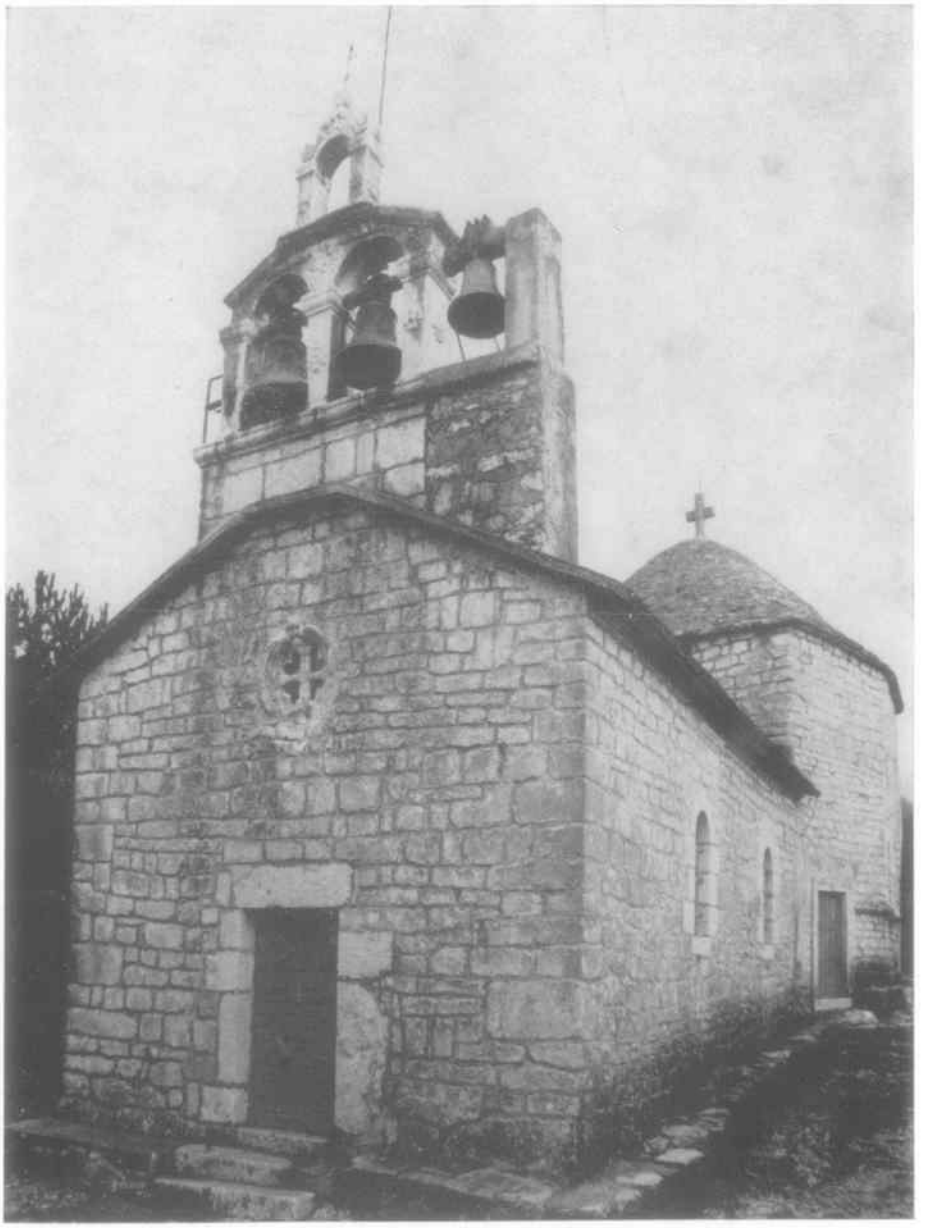

Sl. 1. Crkva sv. Luke u Sitnu Gornjem

Sl. 2. Pietro Costa, Žrtvenik u crkvi sv. Luke u Sitnu Gornjem

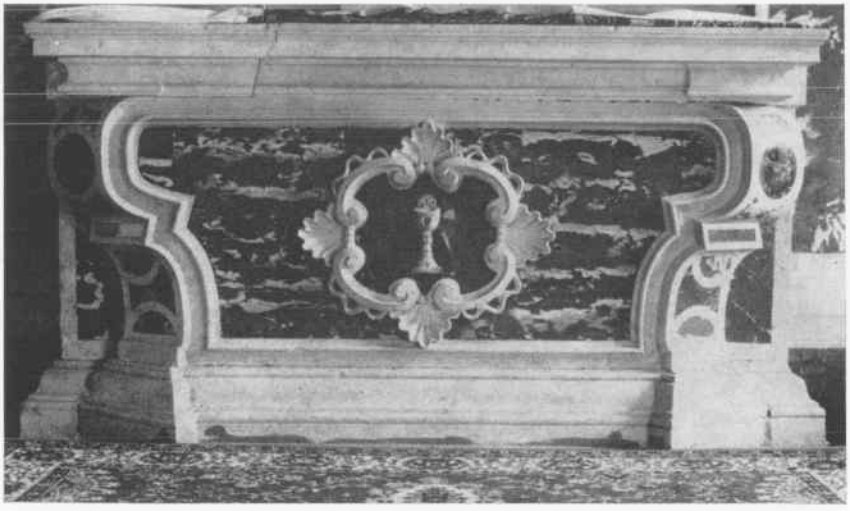

Sl. 3. P. Costa, Trpeza žrtvenika

Sl. 4. P. Costa, Svetište na žrtveniku

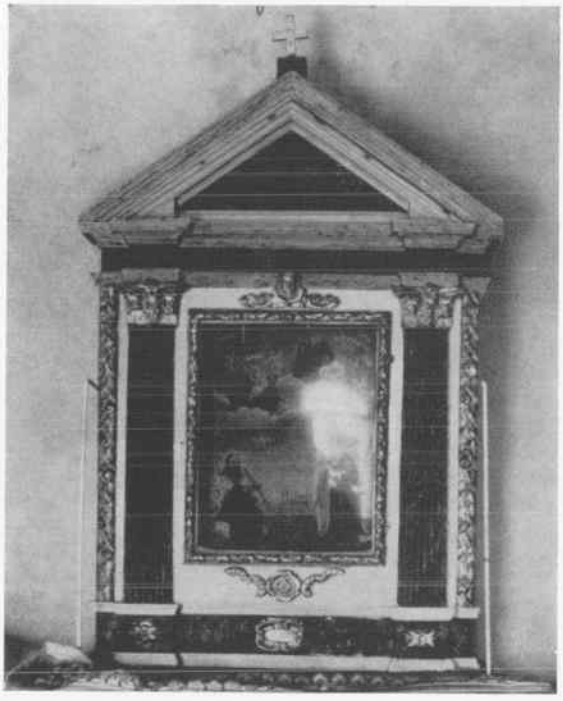

Sl. 5. Pobočni žrtvenik u crkvi sv. Luke

Sl. 6. Križ pred crkvom sv. Luke u Sitnu Gornjem

bližeg Poljicima, ali i u ostaloj Dalmaciji treba uvažiti sve trpeze, upravo stoga što se u zadnje vrijeme mnoge bezobzirno uklanjaju, čime se ruši cjelina žrtvenika i umjetnička vrijednost same trpeze.

Inače je oblik Costina žrtvenika, kao i svetohraništa, bio onda uobičajen u osnovnoj kompoziciji i u nekim pojedinostima. Postolja njegovih stupova su vitka i jednolika, ne podvostručuju se u visini kao na njegovu žrtveniku u Hvaru i na mnogim žrtvenicima ovog sloga, gomilajući tako jedinstvenu opruženost oblika. Zbog toga je ovo djelo trebalo objaviti, kako bi se olakšalo istraživanje baroknih majstora i kipara u Dalmaciji i njihovih djela, zgrada, žrtvenika i kipova koji su do sada nepoznati po vremenu svog postanka i po imenu umjetnika.[26]

[26] Među kasnobaroknim i raznolikim crkvenim žrtvenicima u Poljicima treba, zbog njihove umjetničke vrijednosti, istaknuti dva u župskoj crkvi u Podgrađu; središnji u svetištu i pobočni posvećen Gospi u sjevernoj kapeli. Oba su malih ali skladnih omjera, sagrađena u raznobojnom mramoru i kasnobaroknom slogu iz XVIII st. Sred glavnoga se uzdiže plastično, detaljno razrađeno i prostorno zaobljeno s mnogo istančanosti svetohranište s kupolicom u obliku uobičajene lukovice. Pobočni žrtvenik ima nišu između četiri stupa. Šarena mramorna inkrustacija je na obim žrtvenicima usklađena, a plastični građevni elementi su u svojoj profilaciji dobro rezani, te su oba žrtvenika u cjelini uspjela. Tek završni kipovi anđela na pobočnom žrtveniku likovno zaostaju. Oba su žrtvenika iz iste radionice. Treći u južnoj kapeli po svom obliku zaostaje za njima. Arhivske dokumente o ovoj crkvi, a vjerojatno i o gradnji njenih vrijednih žrtvenika, objavit će Juraj Marušić pisac mnogih znanstvenih radova o Poljicima i jedan od najboljih poznavaoca njihove povijesti.

THE ALTAR BY PIETRO COSTA IN POLJICA

Summary

The sculptors in Dalmatian Croatia, whose Croat names and activity has been revealed by research work in old Dalmatian archives constructed a number of altars in the churches of their province. There are romanic gothic, renaissance and then maniristic altars ranging from the 12th up to the 17th Century. A number of these altars constructed in stone or in timber have been replaced in the 18th Century by bigger and sumptuous ones in the Dalmatian churches. Marble has been used for the construction of these new baroque altars. As Dalmatian Croatia has no suitable marble, this had to be imported from Italy and the Venetian provinces. So a number of artisan went from Venice constructing in the 18th Century some altars in at this time modern baroque. Among them was Pietro, a son of Bernardo Costa a skillfull artisan known for his constructions of altars in Venice. He constructed in 1771, an altar in the village Sitno Gornje in Poljica near to Split, what can be seen in the archive document, which is here published.

He spent some time in central Dalmatia, like some other Venecian altar-constructors, and built some baroque altars more.